

STM 1974:1

När föddes Gustav Düben d.ä.?

**Anteckningar kring några oklara punkter i familjen Dübens
biografi**

Av Bengt Kyhlberg

© Denna text får ej mångfaldigas eller ytterligare publiceras utan
tillstånd från författaren.

Upphovsrätten till de enskilda artiklarna ägs av resp. författare och Svenska
samfundet för musikforskning. Enligt svensk lagstiftning är alla slags citat till-
låtna inom ramen för en vetenskaplig eller kritisk framställning utan att upp-
hovsrättsinnehavaren behöver tillfrågas. Det är också tillåtet att göra en kopia av
enskilda artiklar för personligt bruk. Däremot är det inte tillåtet att kopiera hela
databasen.

När föddes Gustav Düben d. ä.?

Anteckningar kring några oklara punkter i familjen Dübens biografi*

Av Bengt Kyhlberg

I samband med arkivforskningar om Uppsalas musikhistora under stormaktstiden har jag – särskilt i de centrala arkiven i Stockholm – som biprodukter fått notiser om hovkapellet och familjen Düben. Dessa har inte alltid gått att foga in i det mönster, som dragits upp i den genealogiska och musikvetenskapliga litteraturen. Det på detta sätt framkomna källmaterialet är ej heller på alla punkter entydigt eller tillräckligt omfattande för att tillåta ett klarläggande. Denna rapport kan därför i många fall endast påpeka oklarheter, ställa upp hypoteser och anvisa objekt för fortsatta forskningar.

Först ett bidrag till avlivandet av myten om familjen Dübens stolta böhmiska anor. Carl Forsstrand införde med berättelserna om sin farmors förfäder den adle Hussanhängaren Wenceslauz de Duba, som han funnit i »riksrådet Joachim von Dübens papper i Riksarkivet».¹ Det enda jag har kunnat finna där är en liten akt med handlingar efter riksrådet Joachim von Düben d. y. (son till Anders von Düben och död 1786), vari ingår en levnadsbeskrivning.² Dess yngsta anteckning gäller dottern Henrietta Jakobinas död i september 1780, vilket ger en datering. Av personalierna finns två versioner. Dels ett koncept, där en gammelmanshand ändrat »Herr Riks Rådet» till »jag» samt gjort diverse korrigeringar, tillägg och strykningar, dels en ej undertecknad renskrift av det rättade konceptet. Nerskärningarna har särskilt drabbat uppgifterna om förfäderna. I renskriften meddelas endast att Joachims farfarsfar Andreas Düben d. ä., som kommit till Sverige under drottning Kristina, var av böhmiskt ursprung och stamfader för de adliga, friherrliga och grevliga ätterna von Düben. I de strukna partierna får man bl. a. veta, att Emerentia von Düben haft hand om familjens genealogiska papper, men att de gått förlorade vid slotsbranden 1697. En marginalnotis hänvisar till en bok om

* Uppsatsen är en i huvudsak oförändrad version av författarens bidrag till Festskrift för Ingmar Bengtsson 2.3.1970 (maskinskr.).

Förkortningar:

RA=Riksarkivet	KA=Kammararkivet (i RA)
RR=Riksregistraturet	KB=Kungl. biblioteket
SSA=Stockholms stadsarkiv	ULA=Uppsala, Landsarkivet

¹ C. Forsstrand, *Från Slotsbacken till Ladugårdslandet*. Sthlm 1921, s. 79 ff. – Jfr T. Norlind, *Familjen Düben*. STM 24 (1942), s. 5, som tydligen trots att papperen härstammar från Gustav Düben d. ä:s son, det äldre riksrådet Joachim von Düben, och därför daterat dem till 1700-talets början.

² RA, E 3546.

Konstanzkonsiliet 1414–18 som källa för »Wenceslaus de Duba». Om Andreas Düben d. ä. berättas, att han på grund av förföljelserna mot protestanterna 1624 måste lämna sitt fädernesland Böhmen. »Han retirerade sig til Berlin, där han gifte sig med Churförstinnans Cammarfru Gabrieli med hvilken han reste til Sverige.» Riksrådet kallar f. ö. sina fantasier ett beriktigande av von Stiernmans kortfattade behandling av Dübenstoffet, där denne dristat sig att tala om att släkten härstammar från Michael Düben i Lützen.³

Ett som det däremot förefaller vederhäftigt material om släktens hittills belagda generationer i Tyskland lämnar dels Wustmanns arkivaliska uppgifter från Leipzig,⁴ dels personalierna i den tryckta likpredikan vid Thomasorganisten Andreas Dübens [den äldstes] begravning 1625.⁵ Den senare tycks vara en upptäckt av Norlind, som han utnyttjade i första upplagan av sitt musiklexikon⁶ och sedan publicerade 1918.⁷ Detta material kan verifieras och kompletteras av de kortfattade personuppgifterna i den tryckta likpredikan vid änkans begravning i Stockholm 1629.⁸ Denna källa nämns ej någonstans men torde ha varit känd för Anrep⁹ och Örnberg.¹⁰

Enligt detta material föddes *Andreas Düben* [den äldste] Kristi himmelfärdsdagen 1558 som son till ludimoderatorn sedermera rådmannen i Lützen *Michael Düben* och hans hustru *Magdalena*, dotter till borgmästaren Johan Schlaff. Han blev tidigt föräldralös, men fick dock tillfälle till skolgång i Schulpforta och studier vid Leipzigs universitet (inskriven redan 1569, stipendiat 1578 och 1579). Han uppges därefter under drygt två år ha varit elev hos hovorganisten Christoff Walther i Dresden och hade sedan tjänst som instrumentist i två adelshus, innan han 1586 11/2 blev skolmästare och organist i »Kirchheim». Redan i december samma år antog han dock organisttjänsten i Wurzen. Därifrån kallades han 1595 till tjänsten som organist vid Thomaskyrkan i Leipzig, som han enligt likpredikan tillträdde 11 juni samma år och uppehöll till sin död 1625 19/5. I Wurzen gifte han sig 1587 14/11 med änkan efter Georg Pletsch, vars endast ettåriga äktenskap hade ingåtts 1583. (Likpredikan 1625 kallar honom Bletzsch, yrkesuppgift saknas.) Bruden hette *Elisabeth Bessler*, var född 1563 25/3 och dotter till rådmannen i Wurzen Marten Bessler och hans hustru Elisabeth Hoffmann.

Andreas Düben och Elisabeth Bessler hade 8 barn, 2 söner och 6 döttrar, varav sönerna och 2 döttrar anges som sörjande vid föräldrarnas begravningar. Om två av döttrarna saknas alla uppgifter. En avled redan 1603 1/2 och en gifte sig 1610 23/4

³ Matrikel öfwer Swea rikets ridderskap och adel. . . Utg. af A. A. von Stiernman. 1. Sthlm 1754, s. 57.

⁴ R. Wustmann, Musikgeschichte Leipzigs. 1. Leipzig u. Berlin 1909, s. 193.

⁵ L. Johannes Hopnerus, Christliche Leichpredigt. . . Andreae Dübens. . . Leipzig 1625, s. 16–21. Ex. i KB.

⁶ T. Norlind, Allmänt musiklexikon. Sthlm 1916, s. 215 f.

⁷ T. Norlind, Die Familie Düben. (Festschrift Hermann Kretzschmar. Leipzig 1918, s. 110–112.) S. 111, r. 5 står på grund av avskrivningsfel »noch in demselben Jahr den 10. Novemb. in den heiligen Ehestand sich begeben», skall vara »noch in demselben Jahr den 10. Decemb. nach Wurtzen zum Organisten beruffen / dahin er auch dem lieben Gott gefolget / Auch An. 1587. den 14. Novemb. in den heiligen Ehestand sich begeben».

⁸ Johannes Rotlöben, Christlicher Leich-Sermon. . . Elisabethen Dubens. . . 1629. Sthlm 1630. Ex. i KB.

⁹ G. Anrep, Svenska adelns ättartaflor. 1. Sthlm 1858, s. 631.

¹⁰ [V. Örnberg], Svenska ättartal 11 (1896), s. 152.

med en pastor Johan Schneider, men dog i (sin första?) barnsäng. *Elisabeth* döptes 1596 8/8 och gifte sig 1623 9/9 i Leipzig med Elias Decker¹¹ från Talwitz. Återstår [*Barbara*],¹² som var hemmadotter vid faderns död. Om sönerna *Andreas* och *Martin* vet man, att de skrevs in vid Leipzigs universitet 1609 samt att magistraten i Leipzig 1614 och 1615 understödde den förres studier hos Sweelinck. Han fick även 1620 23/6 ett resebidrag »so bisshero zu Ambsterdam insignirt und sich fernerer Länder versuchen will». Likpredikan 1625 kompletteras med att Andreas då på femte året tjänstgjorde som svensk hovorganist. Martin hade tio dagar före faderns frånfalle rest till sin bror. Slutligen finns en notis om att änkan 1629 4/5 lämnade Leipzig och reste till Sverige med sin familj, dvs. säkerligen Barbara samt Elisabeth med man och ev. barn.

Elisabeth Bessler avled alltså 1629 kort efter ankomsten till Stockholm. Likpredikan hölls av Tyska församlingens kyrkoherde. Trycket, som gjordes året efter, upplyser om att begravningen ägde rum i Maria kyrka, men har tomrum för döds- och begravningsdag. Dessa data kan ej kompletteras arkivvägen på grund av luckor i materialet. Däremot kan Leipziguppgifterna om sönerna Andreas' och Martins resor till Sverige bekräftas via svenska arkivkällor. Beställningsbrevet för Andreas Düben d. ä. som hovorganist säger nämligen uttryckligen, att anställningen skall räknas från midsommar 1620.¹³ Martin uppger i en odaterad supplik, att han inkallats av vice kapellmästaren för att fylla en vakant organistplats i kungl. kapellet, men att det redan gått ett år, »in dero ich nicht allein E. Kön: Majjtt: meine vnterthenigste und wenigste dienst nicht hab praesentiren können, sondern auch sambt der Zeit alle das meinige verzehret».¹⁴

Bristen på kyrkligt arkivmaterial för 1620- och 30-talen försvårar emellertid insamlandet av rent personhistoriska primäruppgifter om familjen Düben och övriga utländska musikanter i Stockholm. Denna kategori sökte sig normalt till Tyska församlingens präster för vigslar, dop och begravningar och besökte Tyska kyrkans gudstjänster. Valet av gravplatser synes ha varit mera fritt. S:ta Gertruds dopbok börjar dock först 1639 och vigselboken 1640. Församlingen har en utomordentligt svit räkenskaper bevarad, och i verifikationerna fr. o. m. 1590 återfinns personuppgifter i samband med dödsfall (avgifter för ringningar, gravöppningar etc.). Dessa bilagor saknas emellertid för tiden maj 1618 t. o. m. april 1635. Liknande svårigheter möter beträffande Riddarholmskyrkans och Maria församlingar, som också visat sig vara relevanta för Andreas Düben och hans familj.¹⁵

¹¹ Till komplettering av Örnberg, a. a., s. 155 f. att Decker dog som organist i Norrköping före 1647: Han var närvarande på kämnärskammaren 1640 23/12, medan man beslöt att kalla efterträdare 1641 12/12 (Jönköping, Göta hovrätts arkiv, Renov. domböcker, Norrköping).

¹² Namnuppgiften härstammar från Örnberg, a. a., s. 156.

¹³ 1621 jan., K. beställning för hovorg. Johannes Mollererus [Müller], mut. mut. Andreas Tauben [Düben], RA, RR 1621 ty. & lat., p. 19 ff. – Då beställningsbrevet för flertalet av medlemmarna i den nya ensemblen kunnat lokaliseras, är det min förhoppning att kunna publicera en redogörelse för sammansättningen av Gustav II Adolfs tyska hovkapell vid starten och under de båda »vice» kapellmästarna Bartolomeus Praetorius/Schultz och Jacob Schmidt.

¹⁴ RA, Biographica D 24.

¹⁵ När i det följande ej annat anges i särskild fotnot, är personuppgiften hämtad ur resp. kyrkoarkiv i Stockholms stadsarkiv (SSA).

Det är sålunda ej förvånande, att vi f. n. saknar kyrkliga förstahandsupplysningar om Gustav Düben d. ä:s födelse. Hos Örnberg och sedan i alla tryckta framställningar om familjen Düben från första upplagan av Norlinds musiklexikon och framåt konstateras likafullt utan något slags belägg, att han föddes 1624. Uppgiften synes härstamma från de tyska verser av »einem / Dem Sehl. Herrn Capell-Meister / Hochverpflichtetem alten Diener und mitleydendem Freunde», som trycktes till begravningen 1691 1/2.¹⁶ Bevisvärdet hos denna enda och sena notis är i och för sig ej tillfredsställande. Den har ej heller kunnat jämföras med datum för föräldrarnas giftermål, eftersom detta varit och hittills förblivit okänt.

Enligt den gängse litteraturen skulle Gustav Dübens mor heta *Anna Maria Gabriel(en)* och vara dotter till den från Berlinhovet komne hovkapellisten Peter Gabriel. Hon hade varit kammarjungfru hos kurfurstinnan av Brandenburg och uppges ha fått samma syssla hos drottning Maria Eleonora. Redan det ovederhäftiga riksrådet ansåg, att Andreas Düben d. ä. gifte sig med kurfurstinnans kammarfru Gabrieli, och även Lüdeke nämner hennes namn.¹⁷ Anrep kallar henne Gabrielsdotter och säger, att hon var drottning Maria Eleonoras kammarjungfru. Senare framställningar förlägger som regel vigseln till 1623 – förmodligen utifrån Gustav Dübens som säkert ansedda födelseår.

Ett sådant antagande innebär, att Gustav Düben skulle vara det första barnet. Detta strider emellertid mot den gamla sedvänja vid barns namngivning, som fortfarande efterlevdes under 1600-talet.¹⁸ Den äldste sonen, som nått vuxen ålder, döpte sin första son efter barnets farfar. Om detta barn dog ungt, tog man gärna upp släktnamnet igen för en son längre fram. Motsvarande skedde också på kvinnosidan. Det finns ingen anledning till att familjen Düben skulle ha frångått denna tradition. Gustav Dübens egna söner utgör f. ö. ett positivt exempel. Den först födde, som dog ung, är sålunda namngiven efter sin farfar (Andreas), nr 2 efter sin morfar (Niclas), nr 3, även död ung, fick dubbelnamn efter sin far och farfar (Gustav Andreas), medan man för det nionde och sista barnet än en gång använde släktnamnet Andreas. En fingervisning om att även Andreas Düben d. ä. följde regeln är det faktum, att han döpte en yngre son till Andreas (»Andreas Düben junior», se nedan).

Man får ej förbise möjligheten av att Andreas Düben hunnit med två äktenskap och att Gustav skulle vara den äldste i den andra kullen. Utifrån arbetshypotesen att även Andreas Düben d. ä. följt gammal namnpraxis borde dock den förste sonen i andra äktenskapet fått namn efter sin morfar – eftersom farfaderns redan tagits i anspråk.¹⁹ Några arkivaliska spår efter ett sådant första äktenskap föreligger ej heller.

Det kan likväl fastställas, att Andreas Düben d. ä. efterlämnade en hustru med namnet *Anna Maria* och att hon vanligen kallades *Gabriels*, *Gabrielen* eller *Gabrielin*

men även *Dübens*. Hon är namngiven i skrivelser och andra handlingar efter mannens död²⁰ och kan beläggas i ett civilmål så sent som 1688.²¹ Vid hennes frånfalle 1690 3/4 trycktes tyska verser troligen av sonsonen Joachim (»J. Duben»). Titelbladet upplyser om hennes mer än åttioåriga levnad. Av den långa dikten kan man läsa ut, att hon de sista åren varit svag och att barn och barnbarn stod vid hennes bår. »Jn Teutschland sahe sie der Tage erste Blicke / Und Schweden hat den Lauf von Jhrer Zeit gesehn.»²² Tyvärr lämnar författaren inga ytterligare uppgifter om hennes ursprung.

Om den i litteraturen som Anna Marias far utpekade basviolisten *Peter Gabriel* vet vi, att han från senast 1602 hade anställning i det brandenburgska hovkapellet. I sista notisen från Berlin 1620 28/4 är han dopvittne för kollegan Caspar Zengels son Caspar och kallas vice kapellmästare. Om han själv då var gift, framgår ej av det av Sachs publicerade materialet.²³ Hans svenska engagemang räknades i det kungliga beställningsbrevet – liksom för Andreas Düben d. ä. och de flesta då anställda – från midsommar 1620.²⁴ Hans tjänstetid här blev dock kort. Enligt Riddarholmskyrkans räkenskaper 1624 28/10 »begroffz een Musicant Peter Gabriel in i Klöstret». Anteckningen gäller avgift för graven, varför bokföringsdatum självfallet ej behöver sammanfalla med begravningsdagen.

1625 8/4 förärade drottning Maria Eleonora enligt av henne själv undertecknad assignation »Petter Gabriels efterlefwerscha» 30 d. smt och samtidigt en annan hovbetjänts hustru ett lika stort belopp, det senare uttryckligen som faddergåva.²⁵ En förtydligande kvittens saknas dessvärre. Posten förekommer i böckerna på tre ställen, varvid bokförarna i två fall tydligt ansett att även Peter Gabriels änka fått pengarna som dopgåva.²⁶ 1626 2/9 assignerade kammarråden 100 d. smt av drottningens husgerådspengar (troligen till lärft) åt »Gabrielskan», och Christoff(er) Springer – senare anställd både i kapellet och kammarkollegiet – kvitterade för hennes räkning med formuleringen »Jch Anna Maria Geborne Kosselin bekenne . . .».²⁷ Liknande utanordningar 25/9 och 5/10 s. å. på vardera 100 d. smt till lärftsköp kvitterades av Andreas Düben – första gången »wegen der Frau Gabriells» och andra gången i eget namn.²⁸ På ett odaterat kvitto gällande dellikvid på en sedel för 1626 och 1627 på 500 d. smt tecknar han för »F. Gabrielen Anna Marien».²⁹ Beloppens storlek visar, att de ej kan gälla enbart lön. Ytterligare forskning i räntkammarböcker och liknande källor bör kunna ge upplysning, om Gabrielskan verkligen haft hovtjänst här eller om hon helt enkelt handlat med lärft.

Enligt den bänklängd, som lades upp för Tyska kyrkan 1625, disponerade sju då aktiva hovkapellister platser i kvinnobänkarna.³⁰ Även änkan efter kapellmästaren

²⁰ Bl. a. K. brev till kammarkollegium 1662 1/8, 10/12 och 1670 11/7, 29/7 (RA, RR).

²¹ SSA, Schlms rådhusrätt & magistrat, civilakter 1688 26/5.

²² KB, Verser, ensk. A Folio: 23 nr 31.

²³ C. Sachs, Musik und Oper am kurbrandenburgischen Hof. Berlin u. Leipzig 1910, s. 145.

²⁴ 1621 jan., K. beställning »pro Peter Gabrieln instrumental Bassisten», RA, RR 1621 ty. & lat., p. 48 f.

²⁵ RA, KA, Räntkammarböcker 77: 19 nr 706.

²⁶ Dito 77: 1, f. 26v, 73r och 77: 7 f. 53r.

²⁷ Dito 79: 8–10 f. 471r.

²⁸ Dito 79: 8–10 f. 533r.

²⁹ Dito 81: 10 c, verif. 156.

³⁰ SSA, Tyska förs. L I h l a: 1.

¹⁶ KB, Verser, ensk. A Folio: 25 nr 38.

¹⁷ J. A. A. Lüdeke, De ecclesia teutonica et templo S:tæ Gertrudis Stockholmiensi. Ups. 1791. (Diss.), s. 22.

¹⁸ Se B. Hildebrand, Handbok i släkt- och personforskning. Sthlm 1961, s. 205 ff.

¹⁹ Jfr t. ex. den tyskfödde domkyrkoorganisten i Uppsala Johannes Caspari Zellinger, vars förstfödde hette Caspar efter sin farfar och den äldste sonen i andra kullen Gulich efter sin morfar.

Bartolomeus Praetorius/Schultz hade sitt bänkrum, men däremot ej Peter Gabriels änka.³¹ En anledning härtill skulle kunna vara, att hon som hustru eller svärmoder flyttat över till ett annat hushåll. Andreas Düben hade enligt längden betalt för två kvinnobänkrum, som från 1628 skulle vara friplatser. Ett senare tillägg att han erlagt sin betalning redan 1623 har ej kunnat verifieras på annat håll. Om uppgiften är riktig torde den innebära, att Düben före Peter Gabriels död haft två vuxna kvinnor i sitt hushåll.

Riddarholmskyrkans räkning upplyser 1625 17/7 »Leet Konungens Organist Anders Duffue begraffua sitt barn in i Kyrckian». Liksom för Peter Gabriel 1624 28/10 gällde notisen avgift för gravplatsen, varför bokföringsdatum endast kan räknas som terminus ante quem för själva begravningen. Sammanställda och ordagrant lästa talar dessa båda begravningsanteckningar mot ett antagande, att Düben skulle ha gift sig med Peter Gabriels änka. Hon borde anständigtvis ha behållit sitt änkestånd under ett sorgeår. Men här har ett barn hunnit födas och dö, innan ett sådant är gått ut. Man kan dock anmärka, att eftersom bokföraren ej uppfattat Dübens namn rätt, så har han kanske ej heller korrekt angett dennes förhållande till barnet. Det skulle kunna vara (den blivande) hustruns barn med sin förre man, och barnet kunde dessutom vara postumt. I så fall vore tolkningen av drottningens present till Peter Gabriels efterleverska 1625 8/4 som en dopgåva helt tänkbar, eftersom den ligger väl sent i tiden för att sättas i samband med mannens begravning.

Om man vänder på det hela och istället utgår ifrån att Dübens hustru verkligen var dotter till Peter Gabriel och hans hustru Anna Maria född Koss («Kosselin» torde vara en böjningsform), utgör det döda barnet ej något hinder. Dübens båda kvinnoplatser i Tyska kyrkan får också en naturlig förklaring. Å andra sidan förutsätter detta antagande tillvaron av ytterligare en gift Anna Maria Gabriel, varav hittills ej några spår kommit fram i arkivmaterialet. Ej heller har det syntts några tecken på att Peter Gabriels änka begravts under 1620- eller 30-talen. Om hon haft en dotter, som varit giftasvuxen i början på 1620-talet, kan hon själv inte ha varit född senare än på slutet av 1580-talet.

Däremot har det existerat även en ogift *Anna Maria Gabriel* (II). Mariebebådelsedagen 1670 uppvaktade Gustav Düben d.ä:s då 13-årige son Nicolaus – med benäget bistånd av en informator – sin »Hochwehrten Öhmin [släkting] / und Hochgeehrten Gönnerin» jungfru Anna Maria Gabrielin med tryckta tyska verser som en namnsdagshyllning.³² Hon torde kunna identifieras med »En gammal håfjungfru Anna Maria Gabriels datter», som återfinns på en begravningssedel från Jakobs kyrka 1698 13/8 och för vilken själaringning ägde rum i Tyska kyrkan och Storkyrkan 12 resp. 13 augusti. Utforskandet av hennes hovtjänst och övriga levnadsomständigheter återstår. Släktskapet med den unge versförfattaren och själva namnet gör det nödvändigt att i första hand undersöka hennes eventuella samband med Andreas Dübens hustru och med de båda musiker med tillnamnet Gabriel, som verkat i Sverige.

³¹ Riddarholmskyrkans räkenskaper 1623 3/8: »begroffz Bertill Skult H. K. M.tz Musicant». Änkan hette Maria Schultz.

³² KB, Verser, ensk. Patentfolio.

Gambisten *Alexander Gabriel* tjänstgjorde ett år i det svenska hovkapellet från våren 1620.³³ Han synes ha återkommit 1625 till maj 1627³⁴ och var hösten 1631 anställd i Köpenhamn.³⁵ Han nämns ej av Sachs bland Berlinkapellets medlemmar före 1620 och var troligen tämligen ung vid ankomsten till Stockholm. Rörtligheten talar ej för att han skulle varit gift vid denna tid. Om han trots allt varit det och varit far till Anna Maria Gabriel (II), förutsätter detta att även han haft hustru och/eller svärmoder med namnen Anna Maria. För att en dotter till honom skulle kunna räknas som någorlunda släkt med Nicolaus Düben, bör han dessutom vara son – vilket i och för sig ej är otroligt – eller bror till Peter Gabriel.

Som dotter till *Peter Gabriel* skulle däremot Anna Maria Gabriel (II) bli den unge mannens fars halvsyster, något som verkar mera plausibelt. Denna konstruktion förutsätter, att Peter Gabriel, som vid ankomsten till Stockholm enligt tidens begrepp var en medelålders man, gift (om) sig där med den mycket unga Anna Maria Koss – kanske kammarpiga hos drottningen. Begravningsstrycket 1690 uppger ju hennes ålder till över åttio år, vilket innebär att hon bör ha varit född omkring 1605. Detta ger en tänkbar placering av vigseln till 1622/23 och första barnets födelse i slutet av 1623. Om detta var en flicka, borde hon traditionsenligt ha döpts till Anna Maria. Med tanke på moderns sega livståga är det ingenting onaturligt i att hon själv blev omkring 75 år gammal.

Innan ytterligare belägg – i endera riktningen – kommit fram, kan man ej bevisa Andreas Düben d.ä:s hustrus identitet. Möjligheten att kartlägga hans barnskara torde vara bättre. Eftersom födelseuppgifterna om de yngre barnen av kända orsaker är exaktare, är det dock fördelaktigt att gå igenom dem i omvänd kronologisk ordning.

Den yngsta synes vara *Maria Christina*, döpt 1642 21/3 (Tyska förs. dopbok) och gift 1671 31/1 i Tyska förs. med bokhållaren Johan (Hans) Christopher Barth. Begravd i Maria 1692, bokföringsdatum 22/12.

Sonen *Carolus* döptes 1641 25/1 (Tyska förs. dopbok) och torde vara den son, som begravdes i Maria 1655, bokföringsdatum 17/8.

Christian, som döptes 1639 11/7 (Tyska förs. dopbok), blev regementssskrivare vid livgardet. Han var gift två gånger: 1. 1673 med Elsa Müller (d. 1677) och 2. 1679 med Christina De Besche (d. 1711). Begravd i Maria 1685, bokföringsdatum 27/2.

Tidsavståndet mellan dessa tre barn, som genom dopboken är klart daterade, är 14 resp. 18 månader. En jämförelse i samma källa med ett par andra musikanter barnkullar visar ett medelvärde på mellan 17 och 18 månader.³⁶ Det kunde därför måhända vara motiverat att vid ett försök att lägga ut de äldre Dübenbarnens födelsetider som ett medeltal räkna 18 månader.

Dottern *Ursula*, som 1666 22/11 gifte sig i Tyska församlingen med musikanten Hinrich

³³ 1621 [19/7], »In castris für Elfsnab», Svante Banérs pass för instrumentisten Alexander Gabrielsson, RA, RR 1621 ty. & lat., p. 291 f.

³⁴ RA, KA, Ränkammarböcker, bl. a. 78: 4 och 81: 7.

³⁵ A. Hammerich, *Musiken ved Christian den Fjerdes Hof*. Kbhvn 1892 (Diss.), s. 215.

³⁶ Stadsmusikanten Gregorius Rube har en serie på 11 barn med samma moder döpta mellan 1645 29/3 och 1659 10/5. Medelavståndet blir här 17 månader. Hovkapellisten Adam Schütz' 11 första barn (totalt 14) är döpta mellan 1649 23/12 och 1664 22/10. Medelavstånd 17,8 månader.

Neuwarth, skulle i så fall vara född 1638 jan. Troligen begravd 1700 i Maria, bokförd i oktober. (Notisen kallar henne Anna.)

Nästa schematiska födelserid skulle bli 1636 juli. Denne eller denna *N.N.* kunde vara det ej namngivna barn, som begravdes i Maria 1637, bokföringsdatum 4/9.

Hans Georg, som blev kunglig sockerbagare och begravdes i Maria 1679, bokföringsdag 10/3, beräknas vara född 1635 jan. Han var gift två gånger: 1. med Christina Willemoth (d. 1673) och 2. med Maria De Besche (d. 1726).

Om sonen *Peter* vet vi, att han 1648 blev diskantist i hovkapellet och följande år musikant. Han behöll denna tjänst t. o. m. 1659, varefter han blev militär. Han var gift med Regina Wolff (d. 1691). 1692 måste han på grund av ålderdomssvaghet avstå från en tjänst som mantalskommissarie.³⁷ Svågern Neuwarth lät begrava honom i Maria 1694, bokföringsdatum 28/4. En födelsetid 1633 juli kan stämma med hans anställning som diskantist, som efter ett år bör ha blivit omöjlig genom hans inträde i målbrottsåldern. Hans snabba befordran till musikant får härigenom en naturlig förklaring.

Här är troligen platsen för *Andreas junior* – alltså med preliminär födelsetid 1632 jan. – verksam som musiker och kallad unge Anders Düben i samband med begravningen i Maria 1665, bokföringsdatum 8/3. Mantalslängden 1652 upptar i Andreas Düben d. ä:s hushåll en vuxen son, vilken skulle kunna vara Andreas junior.³⁸ Notisen kan även gälla brodern Peter, vilket i så fall innebär att Andreas redan var utflugen. 1654 hade han anställning hos Magnus Gabriel De la Gardie.³⁹ Senast samma år synes han även tillfälligt ha ingått i det kungliga kapellet.⁴⁰

En dotter begravdes i Maria 1652, bokföringsdatum 23/9. Hon bör vara den vuxna dotter, som redovisas i den nämnda mantalslängden från början av 1652. En förläggning av hennes födelse till 1630 juli är sålunda ej obefogad.

Peter Dübens anställningsdata ger ett positivt utslag för denna schematiska utläggning med 18 månaders mellanrum av de sex barn, som föregått de tre yngsta med fixerade dopdata. Den medför emellertid att det tionde barnet från slutet skulle vara fött 1629 jan., vilket innebär en avsevärd missvisning i förhållande till det för *Gustav* uppgivna födelseåret 1624. (Om man istället baserat beräkningen på ett intervall av 17 månader hade det tionde barnet från slutet fått placeringen 1629 aug. och med 16 månaders avstånd 1630 mars.)

Om man försöksvis placerar Gustav Düben d. ä. som det tionde barnet från slutet med födelsetid i början av 1629 och prövar denna mot kända data från hans ungdom, så blir resultatet följande. Han skulle vara 12 år, då den s. k. övningsboken (UUB, Instr. mus. i hdskr 408) fick sitt 1641 daterade titelblad.⁴¹ Om denna en smula föråldrade repertoar verkligen utgjort den unge Gustavs arbetsmaterial och

³⁷ 1692 10/5, kammarkoll. till landsh. i Upps. l., ULA, Upps. länsstyrelse, landskansliet D II d: 20 nr 1.

³⁸ SSA, Sthlms rådhusrätt & magistrat, Mantalslängd 1652, p. 228.

³⁹ Se bl. a. RA, E 1829 (lönekvittenser 1654 23/2 och 17/11) och E 1394 (odaterad supplik).

⁴⁰ Hans namn förekommer på två odaterade listor, som genom att Thomas Baltzer även finns med på båda kan placeras 1653/54. Den ena är »Specification derer Musicanten welche sollen zum Ballett gebraucht» och har som sista av 14 namn »Andreas Duben les jeun» (RA, Teatern vol. 1). Den andra börjar »Skall efftersies vthi Davit Vålkers rächningh huru myckit som påföres samptl. Musicant[er]» och upptar bl. a. »Anders Duben Junior» (RA, KA, Likvidationer, supplement).

⁴¹ Dock kan Gustav Düben d. ä. ej, som uppgivits, haft hovkapellisten Caspar Zengel som lärare, eftersom denne dog mot slutet av 1630 eller möjligen i början av följande år. (RA, KA, Räktningsböcker 1631 har 16/2 f.f.g. en utbetalning till Z:s änka.) Vid den nödvändiga omprövningen av övningsbokens proveniens – och inte minst titelbladet – bör även Caspar Zengels om och namne tas med i beräkningen. Denne döptes, som redan nämnts, i Berlin 1620 och skrevs 1633 nov. in vid Uppsala universitet.

årtalet 1641 markerar början på hans studier, så kan hans ålder ej ha varit något hinder. I kapellmästarens hushåll ingick ju även kapellpojarna, och inte bara för att de skulle få mat och logi utan också undervisning.

Gunnar Larsson har vidare visat, att Gustav Düben från (våren) 1645 studerade i Tyskland.⁴² Han skulle då vid utresan varit sexton år, vilket också är synnerligen tänkbart. Han bör vid denna tid ha kommit i målbrottet och kunde därför ej längre användas som diskantist hemma. Det synes alltså helt naturligt, att fadern skickade sin son till någon kollega i utlandet för vidareutbildning, varvid pojken på sedvanligt sätt ingick i mästarens hushåll. I en tyvärr ej återfunnen supplik till K. M:t berättar troligen Andreas Düben om detta och begär ekonomisk hjälp för sonen. Den resulterade i ett kungligt brev till kammarkollegium 1646 16/9, vari beviljades 300 d. smt årligen i tre år till Gustav Dübens underhåll.⁴³ Detta att bevilja ett årligt belopp under tre år var den vanliga formen för statsbidrag till utlandsstudier, även om det här brevet ej uttryckligen anger ett sådant ändamål. Första årssumman synes ha utgått genom en räntkammaranvisning 1647, andra året betalades via hovstaten med en inbesparad musikantlön och från tredje året – dvs. 1648 – blev Gustav Düben uppförd på staten efter den franske lutenisten Bechon (»Pischoun».⁴⁴ Något tjänstevång hindrar alltså inte att utlandsresan varat åren 1645, 1646 och 1647. Man får hoppas, att kommande forskningar med hjälp av kvitton, faddernotiser och liknande smånotiser skall kunna ringa in hemkomsttiden.

En sammanställning av Gustav Dübens hypotetiska födelsetid med datum för hans vigsel 1654 26/11 visar slutligen, att han då skulle ha varit väl giftsvuxen – drygt 25 år gammal.

Även om mina spekulationer kring de kända Dübenbarnens födelsetider skulle visa sig riktiga, får man inte bortse från att det mellan Gustav och de nio här nämnda syskonen kan ha funnits ytterligare några, som dött unga. 1628 års mantalslängd redovisar Andreas Düben d. ä. i stadens inre kvarter med tre vuxna personer i hushållet.⁴⁵ Eftersom han följande år begravde sin mor i Maria kyrka, bör han vid den tiden ha flyttat till Södermalm. Det verkar dock naturligt, att han fram till flyttningen använde graven i Riddarholmskyrkan för sina ev. döda.⁴⁶ Räkenskaperna där täcker tiden 1623 [juli] – 1627 juni samt därefter 1633 1/6 och framåt. Maria församlings begravningsverifikationer börjar å andra sidan först 1634 maj (med

⁴² G. Larsson, Stockholm – stormaktstidens musikcentrum (Kultur och samhälle i stormaktstidens Sverige. Sthlm 1967), s. 138.

⁴³ RA, RR 1646 sept.–okt., f. 1699r.

⁴⁴ I akten Andreas Düben i RA, KA, Likvidationer 17: 1 finns en kopia av k. brevet 1646 16/9 med påteckning om utbetalningarna enligt detta. 1647 13/11, K. brev till kammarkollegium (RA, RR 1647 nov.–dec., f. 3088r) ger ordern om att föra upp Gustav Düben på staten. (Namnformen Bechon framgår av egenhändig kvittenser i RA, KA, Räktningsböcker 1646, f. 400 och 429.)

⁴⁵ RA, KA, Boskaps- m. fl. längder, Uppland 11: 1: C. Denna längd upptar flera privilegierade hovmusikanter med påteckning om befrielse. Även 1629 års mantalslängd (Uppland 15: 1: B) har ett par sådana musiker, men ej Düben, medan längden för 1630 (Uppland 19: 1) endast redovisar borgerskapet och andra betalningsskyldiga.

⁴⁶ Följande båda notiser har måhända samband med Dübens grav i Riddarholmskyrkan: 1635 16/11, »Såldt en gammal Liksteen till Anderss Organist för» 12: – d. kmt (SSA, Stork. L I: 4, p. 8) och 1637 [dec.], »H:K:M:tt Drotningens musicant för det han haffwer infördt een Steen» 2: 16 d. smt (SSA, Riddarh. L: 120 – i kolumnen för gravplatser).

luckor 1635 maj – 1636 april, kalenderåret 1641 och första halvåret 1649). Det är sålunda en period från 1627 juli t. o. m. 1634 april, där vi saknar möjlighet att via kyrkoräkenskaperna kontrollera, om det skett några dödsfall inom familjen Düben.

Den i modernare litteratur vanliga uppgiften att *Andreas Düben d. ä.* skulle vara född omkring 1590 innebär – om vi som ett medeltal väljer just året 1590 – att han började hos Sweelinck vid 24 års ålder och sedan efter sex års lärotid som 30-åring fick tjänst i Stockholm. Om en så sen utbildningstid vore praxis, skulle många 1600-talsmusiker med hänsyn till tidens låga medellivslängd knappast ha hunnit med någon självständig verksamhet.⁴⁷ Teoretiskt sett skulle hans födelse kunna flyttas fram ända till 1598, utan att några kända data kommer i kläm. Han skulle då ha sänts till sin mästare vid ungefär 16 års ålder och 22-årig blivit svensk hovorganist. Vid sin bortgång skulle han varit 64 år, vilket var en på den tiden vördnadsvärd ålder. Då han 1609 tillsammans med brodern Martin skrevs in vid Leipzigs universitet, skulle han visserligen endast varit 11 år. Inte heller detta något anmärkningsvärt vid en tid, då man ofta skrev in småpojkar vid universitetet.⁴⁸

Om man närmare studerar noteringarna i Leipzigmatrikeln vid pojkarna Dübens inskrivning sommarterminen 1609, så finner man bl. a. anteckningen non juravit.⁴⁹ Den innebär, att de ej fått avlägga studenteden, därför att de ej uppnått minimiåldern 13 år.⁵⁰ Med hänsyn till systemen Elisabeths kända dopdatum 1596 8/8 kan sålunda 1597/98 anses som en trolig födelsetid för Andreas, som konsekvent nämns först av bröderna. Martin, vars plats som den yngre bestyrks av att han uppkallats efter sin morfar, kan då vara född 1598/99. Matrikeln lämnar dock även en motsäggande uppgift. Båda kallas Wurtzensis, varmed means, att de skulle vara födda i Wurzen, som deras far lämnade redan 1595 för att bli Thomaskapellorganist. Någon sammanjämkande förklaring kan f. n. ej lämnas. Då matrikeln saknar anteckningar om att bröderna Düben senare avlagt eden, är det sannolikt att de aldrig bedrivit några studier vid universitetet.

Man bör alltså kunna utgå ifrån att Andreas Düben d. ä. vid ankomsten till Sverige var några och tjugo år, och att han då var ogift. Förutsättningarna för att det vid denna tid i Peter Gabriels familj skulle kunna finnas en giftasvuxen dotter med namnen Anna Maria synes vara mycket små, varför den som Dübens tillkommande närmast tänkbara måste bli Peter Gabriels hustru. Det återstår i så fall att förklara hennes bruk av efternamn. Enligt svensk praxis vid denna tid behöll ju en gift kvinna som regel sitt patronymikon hela livet oberoende av antalet äktenskap. Dvs. Peter Gabriels hustru skulle konsekvent ha kallats Anna Maria Koss(elin). Ett samtida exempel gör det dock troligt, att hon som tyska fann det naturligt att även som omgift behålla efternamnet Gabriel från sitt första gifte. Änkan efter kapellmästaren Bartolomeus Praetorius/Schultz skrev sig Maria Schultz eller Schultzin även sedan hon gift om sig med hovtrumpetaren Jonas Thet.⁵¹

⁴⁷ Michael Hartenbeck fick 1639 som 21-årig tjänsten som domkyrkoorganist i Uppsala efter utlandsstudier, vilka han visserligen fortsatte en tid efter anställningen.

⁴⁸ Norlind påpekar f. ö. efter Wustmann, att Calvisius lät föra in sina söner i Leipziguuniversitetets matrikel, då de var 6 och 3 år. (Familjen Düben, STM 24 (1942), s. 9 fotnot 4.)

⁴⁹ Die jüngere Matrikel der Universität Leipzig 1559–1809. Hrsg. von G. Erler. 1. (Leipzig 1909), s. 85.

⁵⁰ A. a., s. II.

⁵¹ Se kvittenser i bl. a. RA, KA, Ränkammarböcker 1631.

Ytterligare ett litet argument finns att hämta genom namngivningspraxis. Om Peter Gabriel varit Dübens svärfar, borde namnet Peter haft företräde framför Gustav vid sönerns namngivning. Däremot finns det ingenting att invända mot att Peter Düben som kanske fjärde sonen i raden fått sitt namn efter moderns första man.

Om Andreas Düben d. ä. gifte sig med Gabrielskan, så torde deras bröllop ej ha stått förrän tidigast mot slutet av 1625. Bruden skulle då kunna vara omkring tjugo år och brudgummen närmare trettio. Om det kan visas, att Gustav Düben föddes i början av 1629, så finns det plats även för den efterlyste förstfödde sonen Andreas och kanske ytterligare ett barn. Båda kan ha dött unga men blivit oårkomliga för oss i det räkenskapsvakuum, som nämnts tidigare. Det barn, som Andreas Düben 1625 begravde i Ridderholmskyrkan, skulle i så fall vara Peter Gabriels (ev. postuma) barn.

Zusammenfassung

Bei näherer Kontrolle zeigt es sich, daß viele der gängigen Angaben über den schwedischen Hofkapellmeister und Musiksammler Gustav Düben d. Ä. sowie über seine Familie schlecht bezeugt und oft direkt falsch sind. Das gilt unter anderem für Dübens Geburtsjahr, für das die einzige Quelle einige gedruckte Verse anlässlich seines Begräbnisses sind. Der Mangel an kirchlichem Archivmaterial betr. Stockholm während der Jahre 1620–30 macht es jedoch unmöglich, einige wichtige Punkte mit Sicherheit klarzulegen. Dieser Bericht kann deshalb oft nur auf Unklarheiten hinweisen, Hypothesen aufstellen und Gegenstände für weitere Forschungen aufzeigen.

Es ist indessen klar, daß die behauptete Herkunft der Familie Düben aus böhmischem Adel ein Mythos ist. Stattdessen läßt sich die Familie von dem Ratsherrn Michael Düben aus Lützen herleiten. Dessen Sohn Andreas Düben [der älteste] (1558–1625) heiratete als Organist in Wurzen die Ratsherrentochter Elisabeth Bessler (1563–1629). Er kam von dort 1695 nach Leipzig als Organist an der Thomaskirche, an der er bis zu seinem Tod wirkte. Die Söhne Andreas und Martin wurden 1609 als Minderjährige an der Universität Leipzig eingeschrieben. Ihre wahrscheinlichen Geburtsjahre sind 1597/98 bzw. 1598/99. Der erstere studierte 1614–1620 bei Sweelinck in Amsterdam, erhielt 1620 einen Dienst als Organist in der neu zusammengestellten schwedischen Hofkapelle, deren Leiter er später wurde. Martin folgte ihm 1625 nach Stockholm und die Mutter zog 1629 mit zwei Töchtern und einem Schwiegersohn dorthin.

Andreas Düben d. Ä. war mit Anna Maria Gabriel, geb. Koss (ca. 1605–1690) verheiratet. Sie war wahrscheinlich die Witwe des deutschen Hofmusikers Peter Gabriel, der 1624 in Stockholm starb. Im Jahre darauf ließ Düben ein vermutlich posthumes Kind von Gabriel begraben. Eine Tochter Gabriels, mit Namen Anna Maria Gabriel (II), starb 1698 als altes Hoffräulein.

Dübens Hochzeit mit Anna Maria Gabriel (I) dürfte nicht vor Ausgang des Trauerjahres stattgefunden haben, d. h. frühestens gegen Ende des Jahres 1625. Schon das macht das für Gustav Düben gewöhnlich angegebene Geburtsjahr 1624 undenkbar. Auch der Vorname stimmt nicht zu der Angabe, daß er der älteste Sohn gewesen sei. Nach der damaligen Praxis müßte er als Erstgeborener nach seinem Großvater Andreas getauft worden sein. Macht man den Versuch, von den drei jüngsten Geschwistern Gustavs mit bekannten Taufdaten ausgehend, die übrigen sieben mit einem durchschnittlichen Abstand von 18 Monaten voneinander

der zu verteilen, kommt man zu dem Resultat, daß Gustav im Januar 1629 geboren sein müßte. Dies läßt somit Raum für einen älteren Bruder mit dem der Tradition entsprechenden Namen Andreas und vielleicht noch ein weiteres Kind.

Ein früher nicht beachteter jüngerer Bruder von Gustav, Andreas Düben junior (ca. 1632–1665), ist ein deutlicher Beweis dafür, daß Andreas d. Ä. seinen Kindern die Namen in Übereinstimmung mit alter Praxis gab und daß er also einen ersten Sohn mit dem in der Familie traditionellen Namen Andreas gehabt hat, der vor 1632 starb. Vergleicht man das angenommene Geburtsjahr für Gustav Düben um 1629 mit den Daten für seine Studienreise ins Ausland und seine Heirat, zeigt es sich, daß er dann 16 bzw. 25 Jahre alt gewesen sein muß, was plausibel erscheint.